

PERINTEISIÄ PARKITUSMENETELMIÄ

poronahalle, turkikselle ja kalannahalle

koostanut Kikka Laakso 2017

Saamelaisalueen koulutuskeskus
Sámi oahpahušguovddáš
Säämi máttááttáskuávdáš
Säämvuud' škoou'l'jemkõõskõs

Europopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Yrittäjämäiset
oppimisympäristöt

Saamelaisalueen koulutuskeskus

SISÄLLYSLUETTELO

PERINTEINEN SISNANTEKO KÄSIN.....	3
Hilma Länsman, SAKK	
SISNANTEKO NAHKAMUOKKAAMON KONEILLA	6
SAKK Sisnaa poronnahkaa - sisnanteon opas	
VALKOINEN PORONNAHKA.....	9
SAKK Sisnaa poronnahkaa –sisnanteon opas	
PERINTEINEN VALKOINEN SISNA (JOKKMOKK).....	10
AIVOPARKITUS PORONNAHALLE.....	11
Hanna Nore, perinnenahkuri	
JÄLKIRASVAUS KASVIPARKITULLE PORONNAHALLE.....	13
Hanna Nore, perinnenahkuri	
RAUTAVIHTRILLIN KÄYTTÖ PORONNAHAN VÄRJÄYKSESSÄ...14	
Kikka Laakso	
TUPPINAHAN PARKITSEMINEN	16
Pasi Jaakonaho, SAKK	
LEHMÄN VUODAN PARKITSEMINEN TUPPINAHAksi.....	17
Pasi Jaakonaho, SAKK	
KOIPINAHKOJEN VALMISTAMINEN.....	19
SAKK ohjeita	
TURKISMUOKKAUS LUONNONMUKAISILLA AINEILLA.....	20
Hanna Nore, perinnenahkuri	
KALANNAHAN PARKITUSOHJEITA	23
Saija Lehtonen ja Helena Nousiainen, POUKAMA-kirja 2014	
KALANNAHAN PARKITUSMENETELMIÄ.....	26
Sirpa Juusola	
KALANNAHAN KASVIPARKITUS.....	29
Hanna Nore, perinnenahkuri	
RASVAPARKITUS KALANNAHALLE	31
Hanna Nore, perinnenahkuri	

PERINTEINEN SISNANTEKO KÄSIN

Hilma Länsman

TYÖVÄLINEET

Jiekiö, käsijiekiö, näskäyspukki, -lauta, pehmityspuu, nahkurinpenkki, parkkikaavin, oikomisrauta /-puu

TALJAN VALINTA

Laadun mukaan:

Valitse taljoja, joissa ei ole paljon kurmuja tai arpia, ei kovin verettyneitä. Syystalvella teurastetuissa taljoissa ei vielä näy kurmuja.

Käyttötarkoituksen mukaan:

Vaatimen tai vasan taljasta sisna pikkulaukkuihin, kahvi- ja muihin pusseihin.

Hirvaan tai pailakan taljasta sisna niestasäkkeihin tai reppuihin, sisnakenkiin ja housuihin.

Vanhan hirvaan nahka voi olla karkea ja arpinen!

Poista taljasta lihajäämät, irtoavat kalvot ja mahdolliset kurmut.

NIVOTUS

Perinteisesti karvat poistetaan luonnon omaa käymis- /mätänemisprosessia hyväksikäyttäen, jolloin bakteerit ja entsyymit irrottavat karvan.

Nivotus lumihangessa

Talja laitetaan lumeen marras-joulukuussa kesipuoli alaspäin, siten että taljan ja maan väliin jää lunta vähintään 10 cm. Talja saa olla hangen alla koko talven, niin kauan kuin lunta riittää. Huolehdi että talja pysyy koko ajan lumen sisällä eikä pääse kuivumaan. Hangessa nivotettaessakin nahkaan voi tulla pilkkuja tai läikkiä.

Nivotus pesemällä

Sula talja pestään kesipuolelta lämpimällä mäntysuopaliuksella pehmeällä harjalla tai kangasliinalla kerran päivässä. Taljan karvapuoli ei saa kastua. Talja taitetaan pitkittäin kesipuolet vastakkain, ja kääritään rullalle. Tämän jälkeen taljarulla muovisäkkiin tai pahvilaatikkoon, joka jätetään huoneenlämpöön odottamaan seuraavaa pesua. Karvan irtoaminen tapahtuu 3-10 päivässä.

Nivoaminen

Kun karva irtoaa helposti paistista ja niskasta, ne irrotetaan. Tummat rasvatahrat pyyhitään pois karvatukolla. Nivotettu nahka pestään hyvin ensin vedessä, sitten mäntysuovan kanssa, niin että

pahimmat hajut lähtevät pois. Tärkeää on pestä nahasta rasvaläikät pois, koska parkkiaineet eivät tartu muuten niihin kohtiin. Tässä vaiheessa voi jo laittaa suolaa veteen, jotta bakteeritoiminta pysähtyy. Nahan voi myös pakastaa odottamaan seuraavaa työvaihetta.

Kuivan taljan nivotus

Kuiva talja näskätään ensin hyvin, liotetaan märäksi ja sitten käsitellään kuten tuore talja.

PARKITUS JA NÄSKÄÄMINEN

Näskääminen

Valunut ja pesty nahka näskätään ennen parkitusta näskäyspukilla käsijiekiötä käyttäen.

Parkitus

Yleisimmin käytetään pajun parkkia. Pajulla parkittaessa nahasta saa pehmeän. Leppä ja koivu antavat nahalle vahvemman ja tummemman värin, mutta yksin näillä parkittaessa nahka tahtoo jäädä kovemmaksi. Leppää ja koivua voi käyttää pajulla jo parkitun sisnan värjäämiseen.

Parkkiliemen keitto:

100 l vettä noin 10 kg parkkia.

Laita parkit kattilaan, lisää vesi. Keitä miedolla lämmöllä 1-2 h kannen alla. Kaada parkkiliemi saaveihin. Parkitsemaan voit alkaa kun liemi on jäähtynyt kädenlämpöiseksi. Samoja parkkeja voi käyttää 3-4 kertaa.

Yhtä nahkaa kohti tarvitaan n. 1,5-3 kg kuivaa parkkia. Nahka parkitaan pulsaattorikoneessa tai esim. saavissa nahkaa välillä liikutellen. Ensimmäisten parkkiliemien on oltava laimeita, seuraavat voivat olla vahvempia. Nahka näskätään parkitusten välillä, vahvuuden mukaan 3-10 kertaa. Sisna on parkkiintunut läpi, kun parkki on läpäissyt nahan. Tämän voi tarkista nahan läpileikkauksesta. Mikäli nahan läpileikkaus on kokonaan värjäätynyt, eikä siinä näy valkoista raitaa, se on läpiparkkiintunut. jos nahkaa puristaessa ilma tulee läpi, on se myös osoitus nahan kypsyydestä.

RASVAUS

Nahan rasvaamiseen käytettäviä rasvoja on eläin-, kasvi- ja öljypohjaisia. Esim. Kemin Nahkatarvike toimittaa teollisia nahkarasvoja.

Rasvaus astiassa:

Sekoita yhdelle sisnalle 2 litraan kädenlämpöistä parkkilientä 2 dl nahkarasvaa. Upota sisna liemeen ja anna rasvaantua noin vuorokauden huoneenlämmössä. Liikuttele sisnaa muutaman kerran rasvauksen aikana. Pyöritä pikkurummussa seuraavana päivänä 10-30 min. rasvan tasoittumiseksi.

Rasvaus voitelemalla:

Anna sisnan kuivahtaa. Sekoita 2 dl nahkarasvaa ja 4 dl parkkilientä. Levitä sisna pöydälle tai muulle tasolle ja hiero rasva nahan molemmille puolille tasaisesti. Kääri sisna, laita muovipussiin ja anna imeytyä noin vuorokauden huoneenlämmössä.

PEHMITYS

Anna sisnan kuivahtaa puolikuivaksi ja venyttele sitten ennen kuin se kuivuu kokonaan. Voit laittaa sisnan myös pakastimeen muovipussissa, pakastaminen pehmentää sisnaa. Sisnan voi kuivattaa myös ulkovarastossa ja pehmittää vasta kun se on kuiva. Jos sisna on kuivunut kovaksi, pitää se kostuttaa ennen pehmitystä.

Sisna pehmitetään käsissä pyöritellen ja venytellen. Pehmitykseen voi käyttää myös pehmityspuuta tai nahkurinpenkkiä, mutta on varottava pintapuolen vahingoittumista.

Lopuksi sisna venytellään oikomisraudalla tai –puulla.

Valmis sisna ripustetaan ulkovarastoon tai muuhun viileään ja varjoisaan paikkaan odottamaan käyttöä. Varo ettei valo pääse tummentamaan sisnaa epätasaisesti. Jo lyhytkin altistuminen auringon valolle päivittää sisnan.

SISNANTEKO NAHKA- MUOKKAAMON KONEILLA

SAKK Sisnaa poronnahkaa - sisnanteon opas

ESIKÄSITTELY JA KARVANPOISTO ELI NIVOTUS

Porontaljat tuodaan muokkaamolle mielellään sulina - heti tuoreeltaan teurastuksen jälkeen, jos mahdollista, missä ne esikäsitellään työpöydälle levitettyinä. Korvat sekä liha- ja rasvajäämät poistetaan, mahdolliset taljan epämuotoisuudet leikataan pois. Taljat pestään lihapuolelta haalealla mäntysuopaliuoksella. Sen jälkeen ne taitetaan kahtia pituussuunnassa, lihapuoli sisäänpäin, ja rullataan pieneen kokoon. Rullat pakataan muovisäkkeihin tiiviisti. Säkit suljetaan ja varastoidaan lämpimään paikkaan. Seuraavina 3-7 päivänä säkit avataan ja taljat pestään uudelleen saippuoliuoksella. Näin tehdään, kunnes karva alkaa irrota taljasta luonnon oman bakteeritoiminnan ansiosta. Kun karvat irtoavat tasaisesti taljan joka kohdasta, ne pyyhkäistään irti.

PARKITUS

Karvattomat nahat huuhdellaan hyvin viileällä vedellä. Nahan voi pestä mäntysuovalla. Nahkojen bakteeritoimintaa voi pysäyttää myös laittamalla suolaa veteen ja/tai laittamalla tunniksi etikkaveteen. On hyvä aloittaa nahkojen parkitus heti, jotta bakteeritoiminta saadaan pysäytettyä. Nahat ovat emäksisiä tässä vaiheessa, ja parkituksessa ne muuttuvat happamiksi. Parkitus aloitetaan laimealla, yleensä pajun kuivatuista kuorista keittopadoissa keitettyllä parkkiliemellä. (Myös koivun ja lepän kuorta käytetään, varsinkin parkituksen loppupuolella.) Liemi laimennetaan ja käytetään viileänä tai kädenlämpöisenä.

(Lue parkituksen nyrkkisäännöt). Nahat parkitaan parkitusrummussa, johon lisätään nahat ja sopivaksi laimennettu parkkiliemi. Nahkoja pyöritetään rummussa kunnes parkkiaineet ovat imeytyneet nahkoihin ja liemi muuttunut kirkkaaksi (alus jolla puoli tuntia riittää). Parkitusta jatketaan uusissa liemissä, joita vahvennetaan pikkuhiljaa.

Parkitus voi kestää useista päivistä viikkoon, riippuen liemien vaihtotahdista ja nahan paksuudesta. Mikäli jossain parkituksen vaiheessa nahat näyttävät turpoavan, voi parkkiliemeen lisätä suolaa.

Nahka on pitkälle parkkiintunut, kun märän nahan läpi kulkee ilma. Se selviää puristuskokeella; puristamalla nahasta kouran silmään pyöräytettyä ”kuplaa”, jolloin ilma puristuu kuplasta ulos. Nahan kypsytyden näkee myös siitä, onko nahan sisällä valkoista raitaa leikattaessa siitä palanen. Kypsä se on, kun nahka ei enää ime parkkia, minkä näkee siitäkin, että parkkiliemen väri ei enää muutu parkkitaessa.

KAAVINTA KONEELLA (NÄSKÄYS)

Muutaman parkituskerran jälkeen nahat eivät enää ole liukkaita, joten ne on hyvä kaapia. Kaavinta-koneella kaavitaan kalvot, rasvat yms. nahan kesipuolelta. Poronvasan nahka puhdistuu yleensä kertakaapimisella, mutta raavaiden porojen nahkoja voi joutua kaapimaan useampaan kertaan parkitusten välissä. Kaavintakonetta voi käyttää ainoastaan ammattitaitoisen henkilön kanssa.

RASVAUS JA KUIVATUS

Kypsät nahat voi rasvata joko lisäämällä parkkiliemeen nahkarasvaa tai sivelemällä siveltimellä rasva-parkkiseosta nahan pintaan. Jos halutaan suoraa ja hiukan kovaa nahkaa, rasvatut nahat valutetaan kuivemmiksi ja sitten pingotetaan kuivaustelineisiin kuivumaan hitaasti. Pingotuksessa nahka sekä kuivuu että muokkautuu, kun se ei pääse kuivumaan kokoon. Rasvatut nahat voi myös viedä ulos kuivamaan pakkaseen ja tuoda välillä sisälle pehmitykseen. Rasvatun nahan voi myös ilmakuivata sisällä puhaltimen avulla venytellen sitä aina vähän kuivaessaan.

PEHMITYS

Nahat on hyvä pehmittää kun ne eivät ole vielä aivan rutikuivia. Yksi tapa on pehmittää nahka rummussa, jossa nahkoja pyöritetään tarvittaessa joitakin tunteja. Tarpeen mukaan nahkojen sekaan voi heittää vettä, koivunpurua, sählypalloja tai vaikka puukapuloita kosteuden säätelyyn ja pehmittävän vaikutuksen lisäämiseksi. Kun pehmitetyn nahan vielä venyttää ”auki”, on käsissä valmis sisna.

Ilmakuivaamalla sisällä puhaltimen avulla nahasta saa sileän ja miellyttävän tuntoisen, mutta nahka vaatii jatkuvan venyttelyn ja pehmittelyn, jotta se ei kuivaa liikaa tai koppuroidu. Nahka ei myöskään vaalene eikä siihen tule pakkasenpuremia, kuten usein pakkaskuivatuksen kautta. Jos on aikaa, kannattaa pehmittää vain yksi nahka kerrallaan, jolloin siihen ehtii paneutua.

PARKITUKSEN NYRKKISÄÄNNÖT

Parkin keittäminen

1. KEITTO 1,5-2 TUNTIA
2. KEITTO 1-1,5 TUNTIA
3. KEITTO 1 TUNTI
4. KEITTO 1 TUNTI

Nahkojen parkitseminen

Ensimmäisessä keitoksessa parkkiliemi on kaikista vahvinta, jota ei kannata käyttää parkituksen aloitusvaiheessa muuten kuin voimakkaasti laimennettuna. Parkkiaineet eivät pääse nahan sisään vaan jäävät nahan pintaan ja ns. tukkivat nahan, jos alussa parkkiliemi on liian voimakasta.

Parkkia voidaan keittää 3-4 kertaa ja parkitseminen aloitetaan laimeimmasta keitosta, jos mahdollista.

Ensimmäisiin parkkiliemiin voi lisätä suolaa, joka estää nahkojen pilaantumisen ja turpoamisen. Suolaa noin kourallinen / iso nahka.

Jos säilytät parkkilientä useamman päivän ajan lisää 2-3 kourallista suolaa kuumaan parkkivesi paljuun. Suola hidastaa parkkiveden käymisen ja homehtumisen.

Pariin viimeiseen keitokseen voi lisätä soodaa n. 1-2 rkl/ 100 l kattila, näin parkista tulee tummempaa. Keitosta voi myös keittää useamman tunnin, jolloin vettä haihtuu parkkiliemestä ja se keittyy kasaan.

Parkitse nahkat seuraavasti:

Voit käyttää mittarina 1. lientä ja omaa näköntuntemaa parkin väristä

1. 1 osa parkkia ja 3 osaa vettä, pyöritä kunnes liemi onkirkasta eli parkki on imeytynyt nahkaan. Tällä suhteella voit parkita 2-3 kertaa.
2. 1 osa parkkia ja 1 osa vettä. Tällä suhteella voit parkita 2-3 kertaa.
3. 3 osaa parkkia ja 1 osa vettä. Parkitse tällä seossuhteella, kunnes ilma tulee nahkan läpi niskassa ja paistien päällä.
4. Viimeiseksi parkitse täydessä parkissa kunnes nahkat eivät enää ime parkkia.

VALKOINEN PORONNAHKA

SAKK, Sisnaa poronnahkaa - sisnanteon opas

Valkoista nahkaa voi tehdä monella tavalla. Vehnäjauhoilla on valmistettu perinteisesti valkoista nahkaa.

1. VEHNÄJAUHOILLA

4 kg vehnäjauhoja

1/2 -1 kg suolaa

16 l vettä

7 nahkaa

Sulata suola kuumaan veteen ja lisää kylmää vettä sen jälkeen. Lisää vehnäjauhot velliksi hämmentäen. Upota nahat liemeen ja liikuttele välillä, anna olla 5-7 vuorokautta. Nosta nahat ja huuhtelee runsaalla vedellä. Pehmitä nahat mutta älä rasvaa.

2. ALUNASUOLALLA

Sekoita suolat suhteessa 1 osa alunaa 2 osaa tavallista ruokasuolaa.

Liota suola 3 litraan kuumaa vettä. Lisää 7 litraa kylmää vettä.

Upota kolme nahkaa veteen ja anna olla 6-9 vuorokautta.

Huuhtelee ja kuivata, mutta älä rasvaa.

C. NOVALTAL AL:N AVULLA

700 g suolaa

10 l vettä

Sulata suola kuumaan veteen. Lisää kylmävesi niin, että liuos jäähtyy haaleaksi.

Upota nahat suolaliuokseen ja anna vaikuttaa noin puoli tuntia.

Nosta nahat pois liuoksesta. Lisää ja sekoita liuokseen noin 0,75dl AIV -happoa.

Laita nahat liuokseen ja liikuttele niitä alussa. Anna nahkojen olla yön yli, sitten nosta nahat pois.

Lisää 200g Novaltalia, upota taas nahat liuokseen ja anna olla noin 2 vuorokautta.

Nosta nahat pois ja huuhtelee, mutta älä rasvaa. Kuivata ja pehmitä.

PERINTEINEN VALKOINEN SISNA (JOKKMOKK)

JAUHOPARKITUS (yhdellem poronahalle)

1-2 l vettä

2-3 rkl suolaa

vehnä jauhoja vettymiseen asti

tai

1 litra piimää

ruisjauhoja - tukevampi kuin ylempi ohje

(suolaa)

Nahka laitetaan kokonaan ”velliin” ja heilutellaan sitä välillä.

Annetaan olla noin 7 vrk, jotta ehtii parkkiintua

Laitetaan kuivumaan

Näskätään ja pehmitetään kosteana.

Perinteinen valkoinen nahkaan voi myös käyttää aivoparkituksen pehmitysohjetta, eli

venytetään ja kuivataan valkoiseksi, tehdään pehmityspesu 2vkon - 4 vkon päästä, jonka jälkeen pehmitetään nahka käsin hieman kosteana

AIVOPARKITUS PORONNAHALLE

Perinnenahkuri Hanna Nore, Parkituskurssi 21.-25.11.2016 Toivoniemi

Valitse mahdollisimman puhdas ja valkea poro (ei verijälkiä), mikäli haluat oikein hohtavan valkeaa nahkaa.

- Nivota
 - Pese nahka hyvin (mäntysuopaa voi käyttää) ja huuhtelee kylmällä vedellä
 - Näskää kesipuoli puhtaaksi kaikesta rasvasta ja kalvoista
 - Neutralisoi nahka etikalla 1 rkl / 8 litraa kylmää vettä – anna olla 2 h
 - Huuhtelee ja purista suurimmat vedet pois nahasta (linkoa ja puristele pyyhkeen välissä)
- Nahan pitää olla nihkeä.

Valmista aivoparkki nihkeään ja hieman lämpimään nahkaan:

Sekoita kattilassa:

- 2 dl kylmää vettä
- Yhden poron aivot (tuoreet/pakastetut), puhdistaa aivot verestä kylmässä vedessä
- Anna lämmetä, mutta älä keitä ja sekoita tehosekoittimella (pamix)

Lisää kattilaan:

- 1/2 dl rypsiöljyä
- 1/2 dl oliiviöljyä
- 3 rkl mäntysuopaa

Jatka sekoittamista, jotta kaikki aineet menevät sekaisin.

Anna kiehua miedolla lämmöllä 10-15min

Seoksen kuuluisi olla hieman paksua.

Anna seoksen hieman jäähtyä- levitä seos lämpimänä lämpimälle nahalle.

Ensin martiopuolelle ja sitten kesipuolelle, lopuksi ota koko nahka aivoseokseen ja ”mössää” sitä siellä 15min (sinun tulisi istua jossain lämpimässä paikassa- lämpöpuhaltimen äärellä, saunassa tai ulkona auringon paisteessa).

Anna nahan olla seoksessa kostean liinan alla seuraavaan päivään.

Ripusta nahka orrelle kuivumaan ja sitä mukaan kun se kuivuu niin venyttele sitä- muuttuu valkoiseksi.

Älä anna nahan kuivua läpinäkyväksi, silloin se ei pehmenne tasaisesti.

Kun olet saanut koko nahan ilmatua eli venytettyä valkoiseksi niin anna sen kuivua kovaksi- nyt nahka tekeytyy. Näin nahkaa voi säilyttää 1 vrk- 2 vkoa, max 1 kuukauden ajan.

VALMISTA PEHMITYSVESI:

10 litraa kädenlämpöistä vettä

1 dl mäntysuopaa

Anna tekeytyneen nahan liota, kunnes se on täysin märkä ja notkea. Puristele nahkaa seoksessa hetken aikaa, max 10 min ja ota ylös (älä huuhtelee)

- Linkoa nahka tai kuivattele pyyhkeen välissä

- Nyt alkaa nahan pehmitys: sitä mukaa kun nahka kuivuu, niin pehmitä sitä pehmeäksi mekaanisesti käsin

venyttämällä ja hieromalla, älä päästä kovettumaan vaan huolella pehmittäen

- Jos et kerralla jaksa koko nahkaa pehmittää ja tarvitset tauon, niin nahan voi pakastaa välillä.

JÄLKIRASVAUS KASVIPARKITULLE PORONNAHALLE

Perinnenahkuri Hanna Nore, Parkituskurssi 21.-25.11.2016 Toivoniemi

Kostuta sisna haalealla vedellä ja sienellä / rätillä tasaisen kosteaksi (tasaisuus on tärkeää) nahan molemmilta puolilta. Nahan tulee olla taipuisa ja notkea.

Rullaa ja laita muovipussiin, jotta kosteus tasoittuu. Odota ainakin 30 min.

Sisnan voi myös upottaa parkkiliemeen ja pyörittää rummussa ja rasvata uudelleen. Linkoa ja kuivata sisna nihkeäksi ennen rasvaamista.

JÄLKIRASVA:

Lämmitä parkkilientä 40 asteiseksi

Sekoita:

- 4 dl parkkia
- 2 dl oliiviöljyä
- 1 dl rypsiöljyä
(1 dl traania, hyljeöljyä)
- 2 rkl mäntysuopaa

Sekoita kaikki aineet yhteen ja jälkirasvaliemi saa olla hieman lämmintä

Rasvan levitys olisi hyvä tapahtua lämpimässä tilassa +25 astetta.

Kaada kädenlämpöistä seosta nahan martiopuolelle selkäranka pitkin- Levitä

Huomaat, miten sisna imee rasvaa.. kaada lisää... levitä.

Käännä sisna ja tee samoin kesipuolelle... sisna kuuluu jäädä rasvaiseksi... rasvaa saa ihan valua...

Laita rasvattu sisna muovipussiin, sulje pussi ja anna muhia lämpimässä 3 h tai viileässä 12 h

Ota sisna pussista ja ripusta se lämpimään (sauna, aurinko, puhaltimen ääreen, takan lähellä)

Anna sisnan kuivua ja samalla venyttele ja hiero sitä, rullaa ja ruttaa, venyttele taas suoraksi, kunnes sisna on täysin kuiva ja pehmeä.

Pehmityksen voi aina keskeyttää pakastamalla

Jos haluat, että sisnasta tulee hieman tummempi, niin kannattaa laittaa rätillä hieman jälkirasvaseosta vielä lisää, kun nahka on melkein kokonaan kuiva.

VIIMEISTELY

Käy vielä kesipuoli läpi näskäimellä, jotta se oikenee ja kesipuolen pinta on miellyttävän samettinen.

RAUTAVIHRILLIN KÄYTTÖ PORONNAHAN VÄRJÄYKSESSÄ

RAUTASULFAATTI (NS. RAUTAVIHRILLI) FeSO₄ - CAS-nro 7720-78-7

Kikka Laakso, kokeilut kevät 2016

Rautavihtrillia on perinteisesti käytetty villalangan värjäämisessä puretusaineena. Rautavihtrilli, ferrosulfaatti tummentaa tai muuttaa värisävyjä, keltainen muuttuu harmaanvihreäksi tai jopa harmaaksi, karminpunainen sinipunaiseksi ja tiilenpunainen ruskeaksi. Sitä käytetään 1-2g/100g lankaa. Se lisätään värjäysliemeen vasta värjäyksen loppupuolella korkeintaan 15 minuutiksi. Lankoja ei saa jäähdyttää liemessä sillä rautavihtrilli haurastuttaa ja kovettaa lankoja. Langat jäähdytetään ja huuhdotaan heti värjäyksen jälkeen. (Riihivilla)

Toinen perinteinen käyttötapa on mm. uuden puupinnan harmaannuttaminen ulkotiloissa sekä keitto-maalin (punamultamaalin) valmistukseen. Puupinnalle käytettäessä rautavihtrilli sekoitetaan kuumaan veteen (1-2 kg jauhetta / 10 - 20 l vettä) niin, että jauhe sekoittuu nesteeseen kunnolla. Puupinta käsitellään runsaalla vedellä. Tämän jälkeen puu jätetään auringonvaloon. Harmaan lopullinen sävy näkyy noin 2-3 kuukauden kuluttua. (Uulatuote)

Mikseipä rautavihtrilli sopisi kasviparkitun poronnahan värjäämiseenkin.

Rautavihtrillin käyttö pajuparkitulle nahalle:

Rautavihtrillin käyttö soveltuu parhaiten lähes valmiin sisnan värjäämiseen (viimeiseen parkitusliemeen)

tai jo valmiin sisnan jälkivärjäykseen (valmis sisna pitää kostuttaa uudelleen)

Sekoitin lämpimään veteen n. 1 dl rautavihtrillia/ n. 10 l vettä,

joka oli ensin ruskeaa, mutta kuin laitoin parkkivettä sekaan n. 10 l, se muuttui tummanharmaaksi.

Pikkupulsaattoriin laitoin parkkivettä sekä rautavihtrillivettä yhteensä n. 20 l ja kaksi nahkaa pyörimään. Pyöritin pulsaattorissa n. 20 min. jonka jälkeen pyöritin nahkoja vielä puhtaassa parkkivedessä ja uudelleen puhtaassa vedessä, johon lisäsin 2 dl etikkaa ja varmaan 2 dl suolaa.

Toiveena että se kiinnittäisi värin. Tämän jälkeen vielä pyöritin puhtaassa vedessä.

Veteen irtosi edelleenkin tummaa väriä nahoista.

Nahat olivat tummanharmaat, melkein mustat.

Linkosin ne ja venyttelin ja jätin orrelle kuivamaan.

Iltapäivällä rasvasin toisen nahan pintarasvauksena, n. 2 dl rasvaa parkkirasvaliemeen, jonka lämmitin hellalla ja hieroin molemmin puolin. Nahka muovipussiin ja annoin olla yön yli rasvassa. Seuraavana päivänä lämmitin nahkaa puhaltimella ja venyttelin kunnes se oli kuiva. Nahasta tuli tummanharmaanruskea ja pehmeä eli omasta mielestäni melko onnistunut.

Toista nahkaa en rasvannut vielä, vaan vein sen pakkaseen, jossa se kuivasi yllättävän paljon vaaleammaksi.

Pintarasvasin, kuivasin ja venyttelin nahan samalla lailla kuin yllä, mutta siitä tuli beigenharmaa. Onnistunut lopputulos myöskin vaikka ihan erivärinen.

TUPPINAHAN PARKITSEMINEN

Pasi Jaakonaho

Saamenpuukon tuppinahan tulee olla sellaista, että se kovettuu ja samalla kutistuu.

Poronahasta saa kyllä sellaista, mutta kuivuessaan se on todella ohutta, eikä se käy kuin kokopuutuppisiin puukkoihin, joissa nahka tulee puuosan päälle.

Hirvennahka on soveltuvaa puukon tuppeen. Se on kuitenkin aika vähän käytettyä. Hirvenvuotia voi ostaa syysaikaan metsästäjiltä.

Tuppinahaksi soveltuvinta nahkaa on itse parkittu lehmännahka. 2 – vuotisen hiehon nahka on aika sopivan vahvuista, 2 – vuotisen sonnin nahka voi olla nahasta riippuen jopa liian paksua.

Lehmänvuotia saa ostettua teurastamoilta kilohintaan. Vuodat on yleensä säilyvyyden vuoksi suolattuja, mikä ei haittaa parkitsemisprosessia.

Käsin parkitussa nahassa on joitain eroavaisuuksia teolliseen nahkaan verrattuna:

- Teollinen nahka on suhteellisen tasaiseksi höylättyä, venytettyä ja prässättyä, nahan luontaista kuviota siitä saa hakemalla hakea eikä se juurikaan kutistu kuivuessaan
- Käsin parkitussa nahassa on suuria eroja paksuudessa, siitä saa nahkaa moniin eri tarkoituksiin. Lähes poikkeuksetta se kutistuu kuivaessaan ja siinä on nahan omaa kuviointia, joka jo itsessään on koriste. Lisäksi täytyy kiinnittää enemmän huomiota siihen, missä suunnassa nahka venyy enemmän: Tupen pituussuunta tulee olla sama kuin nahassa oleva selkärangan suunta.

PARKKI

Oleellinen osa parkitsemisprosessia on itse parkki: Parkki on puun ja kuoren välissä oleva osa. Se sisältää parkkihappoa, joka kypsyttää nahan ja antaa sille ruskean värin.

Parkki kannattaa kerätä nila-aikana (joka on loppukeväästä kesä-heinäkuun riippuen asuinpaikasta), sillä silloin se irtoaa puuosasta helpoiten. Kuorta ei erotella varsinaisesta parkista. Hyötyä siitä ei ole, muttei varsinaista haittaakaan. Kuitenkin koivun tuohen voi ottaa talteen jos se on käyttökelpoista esim. puukonpähän. Parkin kuoriminen tehdään puukolla, parkkuuraudalla tai nila-aikaan käsin vetämällä. Parkin tulee olla kuivattua ja mieluiten vuoden kuin kuukauden vanhaa.

Suomessa esiintyvistä ”puulajeista” käytetään eniten pajua, koivua, kuusta ja leppää:

- PAJU on ”helpoin” sillä se ei koveta nahkaa ja siitä tulee keskiruskea väri
- KOIVU kovettaa nahkaa hiukan ja väriltään se on punertavan ruskea
- KUUSI sisältää parkitusaineita näistä eniten, väri on hiukan harmahtavan ruskea. Parkkia keitetessä sotkee kattilan pihkaan!
- LEPPÄ kovettaa nahkaa ja siitä tulee selkeästi punertava väri

Työturvallisuus

Käytä ehdottomasti kumihanskoja käsitellessäsi vuotaa, jotta tartuta vuodassa olevia bakteereja itseesi.

Kalkin käsittelyn aikana hengityssuojaimen käyttö on ehdotonta.

LEHMÄN VUODAN PARKITSEMINEN TUPPINAHAKSI

Pasi Jaakonaho

1. Aseta vuota tasaiselle alustalle levälleen ja leikkaa nahka terävällä puukolla selkärankaa pitkittäissuunnassa kahtia.
 - Voit vielä leikata puoliskot poikittaissuunnassa kahtia, jotta käsittely helpottuu (puolikaskin vuota on raskas käsitellä).
 - Huomioi, että mikäli aiot tehdä myös vyönahkoja, ei nahkaa saa leikata poikittaissuunnassa ollenkaan.
2. Ota vuodasta suolarakeet pois ja pese vuota vedellä puhtaaksi.
3. Puhdista terävällä puukolla vuodan lihapuolelta siihen jäänyt liha ja rasva pois.
4. Pese vuota molemmilta puolilta miedolla saippualla (esim. mäntysuopa) ja vedellä. Huuhdo lopuksi saippua pois.
5. Sekoita 7 - 8 dl sammutettua kalkkia (muurarinkalkkia) 10 l:aan 30 °c vettä (kalkki liukenee helpommin viileään veteen).
 - Isoon vuotaan tarvitaan noin 100 l vettä ja 7 l kalkkia.
 - Pääsääntö on että vuodan tulee olla väljästi liemessä
 - Kalkki turvottaa vuodan ja löysyttää ”karvatupen” ja karva irtoaa.
6. Laita vuota upoksiin liemeen. Sekoita vuotaa ja kalkkilientä kolme - neljä kertaa päivässä, mieluiten useammin, sillä kalkki saostuu aika nopeasti saavin pohjalle.
7. Koeta milloin karva alkaa irrota (myös ”aluskarva”).
 - Kalkitus aika vaihtelee muutamasta päivästä jopa pariin viikkoon.
8. Kun karva tuntuu irtoavan joka paikasta, laita vuota tasaiselle alustalle ja ”raaputa” karvat pois esim. puuraapalla.
 - Jos jää paikkoja, joissa on karvaa, voi se lähteä myöhemmässä vaiheessa.
9. Kalkituksen jälkeen vuota on vahvasti emäksinen (Ph 12 – 13). Parkitsemisen yhteydessä on kuitenkin tarpeen saada vuota happamamalle Ph-alueelle (Ph < 7).
 - Huuhtelee vuota hyvin ja pese se saippuavedellä. jätä vuota kylmään veteen likoon kahdeksi - kolmeksi päiväksi ja vaihda vesi vähintään kerran päivässä. Tarkoitus on että vuodassa oleva kalkki likoaa pois haurastuttamasta sitä.
 - Lopuksi laita veden sekaan tavallista ruokakaupasta ostettavaa etikkaa (noin 1,5 ltr / 100 ltr vettä) ja anna nahan olla siellä 1 vrk:n verran (sekoita vuotaa ja etikka/vesi-seosta kolme-neljä kertaa). Etikka, jonka Ph on 2,7 laskee vuodan Ph arvon emäksisestä happamaksi ja samalla palauttaa nahkaa turvonneesta tilasta normaalimpaan.
10. Keitä parkkilientä reilusti niin, että nahat saavat olla siinä väljästi.

- Laita 150 l:n kattilaan kolmasosan verran parkkia, täyteen vettä ja keitä kaksi tuntia.
- Kaada parkki saaveihin ja kun liemi on vielä kuumaa lisää siihen merisuolaa 1- 2 kg (suola auttaa parkin imeytymistä nahkaan, säilyttää lientä pidempään ja yhä poistaa nahassa ollutta kalkin aiheuttamaa turvotusta).
- Laita keitetty parkkipuru kuivumaan ulos niin, ettei se pääse homehtumaan. Saman parkin voi keittää kolme - neljä kertaa (kunnes siitä ei irtoa väriä enää).
- Anna liemen jäähtyä kädenlämpöiseksi sillä kuuma liemi polttaa vuotaan rakkoja ja se menee pilalle!
- Ensimmäiset parkkiliemet saavat olla laimeampia, joten niitä voi laimentaa vedellä.
- Jos aluksi käyttää liian vahvaa parkkilientä, tulee nahkaan todennäköisesti laikkuja, jotka näkyvät valmiissa nahassa.

11. Laita vuodat parkkiliemeen.

- Liikuttele vuotia ainakin pari kertaa päivässä (mieluummin parin tunnin välein), jotta väri tarttuisi tasaisesti. Varsinkin parkituksen alkuvaiheessa vuotia tulee liikutella enemmän.
- Parkkiliemi säilyy 2 - 5 vrk. Kun se tulee värittömäksi tai haisee happamalle on se viimeistään vaihdettava.
- Kun olet saanut nahkaan hiukan väriä, ei se ole niin liukaskaan.

12. Näskää jiekioällä vuodan kesipuolelta kalvot pois. Mitä paremmin näskäys on tehty, sitä paremmin parkki imeytyy.

- Näskäys tehdään parkituksen edetessä kolmeen – neljään kertaan.

13. Parkitusaika vaihtelee kolmesta viikosta useisiin kuukausiin.

- Leikkaamalla nahan reunasta pienen palan näet sen poikkileikkauksesta kuinka se on parkkiintunut.
- Mitä pehmeämpää nahkaa tarvitset, sitä kauemmin aikaa parkitus vie.
- Jos haluat saada kovaa nahkaa lopeta parkitus kun poikkileikkauksessa näkyy 1 - 2 mm:n vahvuinen vaalea raakarantu.

14. Valmiiksi parkittu nahka kuivataan naulaamalla se seinälle tasaisesti (valitse sellainen seinä, johon ei aurinko paista).

- Älä pingota nahkaa liian kireälle, sillä puoliraaka nahka kutistuu kuivuessaan voimakkaasti.
- Naulatessa nahan kesipuoli tulee seinää vasten.
- Jos kuivatat talvella, nahasta tulee hiukan pehmeämpi.

15. Kun nahka on kuiva, se tulee varastoida johonkin ilmavaan tilaan ulos.

KOIPINAHKOJEN VALMISTUS

SAKK ohjeita

Koipien nylkeminen

Koivet on hyvä nylkeä ja käsitellä mahdollisimman nopeasti teurastuksen jälkeen, jottei nahan mätäenemisprosessi pääse alkamaan. Koipinahkojen alkukäsittelyn virheet saattavat tulla ilmi vasta myöhään prosessissa, jopa vasta siinä vaiheessa kun nahoista ollaan ompelemassa tuotetta. Jos nahka on lämmennyt ja bakteeritoiminta on ehtinyt käynnistyä ennen kuivausta/suolausta, turkiksesta voi irrota karvoja laikuittain. Erotukseksi sisnan valmistuksesta, jossa käytetään hyväksi luonnon bakteeritoimintaa, koipinahat yritetään siis suojata bakteereilta.

Nylkemiseen käytetään terävää puukkoa ja mahdollisesti ruuvipenkkiä apuna.

Kuivaus/suolaus

Koipinahkojen valmistuksessa käytetään yleisesti kahta eri tapaa kypsyttää nahka: kuivattamalla tai suolaamalla. Nyljetty koipinahat levitetään huolellisesti auki ja joko lastutetaan puulastuilla tai suolataan alunasuolaseoksella 1osa alunaa-2osaa suolaa. Lastutetut koipinahat liitetään kunturoittain yhteen ja ripustetaan viileään, ilmavaan ja auringolta suojattuun tilaan kuivumaan. Suolattuja koipia säilytetään esim. pahvilaatikossa sisätiloissa 1-3 päivää, minkä jälkeen nekin ripustetaan samalla tavoin viileään tilaan kypsymään. Kuntura = yhden poron neljä koipea.

Perinteisesti koipinahkojen annetaan kypsyä yli talven ennen käyttöä. Aika ja lämpötilojen vaihtelu muokkaavat osaltaan nahkaa mm. pilkkomalla valkuaisaineita.

Kuivaamisen/varastoinnin jälkeen kuivatut koipinahat kaavitaan käsin jiekiöllä ja parkitaan hieromalla kesipuolta jäädytetystä keitinliemestä otetuilla pehmeillä pajun kuorilla. Koipinahkoja parkitaan useaan kertaan, ja parkitsemista jatketaan myös ompelun yhteydessä. Parkittuja koipinahkoja voi säilyttää useitakin vuosia ilmavassa varastossa.

Suolatut, kuivat koipinahat pehmitetään ja puhdistetaan sahanpuruissa parkkirummussa, jonka jälkeen ne voi kaapia käsin jiekiöllä tai kaavintakoneella. Toinen tapa on pestä ja liottaa koivet ja kaapia sen jälkeen. Tai koivet kaavitaan vuorokauden suolaamisen jälkeen ja vasta sitten säilötään alunasuolaan.

Koipinahat liotetaan ja pestään ja parkitaan joko rummussa tai hieromalla parkkia nahkaan. Koipinahat täytyy lingota kuivaksi ja kuivattaa karva. Lopuksi rasvataan turkirasvalla (tai rasva-parkki-ruisjauhohervaseoksella). Kaavitut, parkitut ja rasvatut koipinahat voidaan ottaa käyttöön heti tai varastoida myöhemmää käyttöä varten samalla tavoin viileään tilaan ripustettuna.

TURKISMUOKKAUS LUONNON- MUKAISILLA AINEILLA

Hanna Nore, parkituskurssi Toivoniemessä 21.-25.11.2016

TYÖVAIHEET

1. VERISUOLAUS

Suolaa nahka joka puolelta ohuella suolakerroksella. Anna olla yön yli viileässä.

Verisuola nostaa veren ja veden pintaan ja nostaa enimmäkseen lihasnesteet pois

Verisuola valutetaan pois, jonka jälkeen turkis näskätään kalvot ja rasvat pois.

Pieni turkiseläin voidaan näskätä näskäystelineessä kaapimella, mutta isompi eläin näskäyspukilla bu-merangin avulla.

2. UPOTUSPESU

Näskäyksen jälkeen turkis pestään fairilla tai shampooilla niin kauan että se on puhdas.

Huuhdellaan ja kevyt näskäys vielä, jos on tarpeen

3. LINKOUS JA KUIVAUS

Turkis lingotaan ja karvapuoli kuivataan föönilillä, tai kesällä ulkona hyvässä tuulessa.

NÄIDEN TYÖVAIHEIDEN JÄLKEEN VOI VALITA JATKOKÄSITTELYN

a. SÄILYTYSSUOLAUS: Turkis suolataan n. 1 cm suolalla säilytystä varten

b. PAKASTAMINEN: Turkis pakastetaan muovipussissa odottamaan rasvausta

c. RASVAPARKITUKSEN VALMISTAMINEN

4. RASVAPARKITUS

4.1. Mikäli turkiksessa on reikiä, ne kannattaa ommella kiinni, jotta rasvaparkki ei sotke turkista, vaan jää kesipuolelle

4.2. Valmistetaan rasvaparkki, joko kananmunankeltuainen tai aivoparkki

4.3. Imeytetään rasvaparkki kesipuolelle lämpimään ja nihkeään turkikseen, lämmitystä voi edesauttaa föönilillä tai lämpöpuhaltimella.

Rasva levitetään leipoen ja hieroen, auringonvalo ja UV-valo edesauttaa imeytymistä. Rasvaa

imeytetään vähintään 15 min. isompaa nahkaa vielä kauemmin.

Kun on kyseessä iso talja, esim. hirven, se kannattaa pingottaa kehikkoon naruilla, jolloin rasvan saa imeytymään paremmin pingotettuun nahkaan.

4.4. Imeytyksen jälkeen turkis tarvitsee vielä lämpöä, esim. sauna 30 astetta

4.5. Laitetaan lihapuolet vastakkain ja annetaan olla yön yli

4.6. Seuraavana päivänä ilmaus – nahka silloin hapettuu ja valkeutuu

Nahkaa venytellään kuivaksi niin kauan, että se on valkoinen kauttaaltaan. Nahka saa jäädä kovaksi.

Tässäkin vaiheessa auringonvalo-lämpö-UV-valo tekee hyvää nahalle

4.7. Valkoinen kova nahka jätetään tekeytymään, vähintään 1 vrk, ehkä 2 vkoa mutta enintään 1 kk.

4.8. Pehmityspesu

Tekeytymisen jälkeä tehdään pehmityspesu, esim. 20 l haaleaa vettä ½dl mäntysuopaa. Talja upotetaan veteen ja pestään sangossa. Turkispuolelle tehdään vielä vaahdotuspesu fairilla, jotta rasvat lähtevät pois turkiksesta, huuhdellaan hyvin

4.9. Karvat kuivataan ensimmäiseksi föönillä

4.10. Kesipuolen pehmitys

Pehmitys tehdään käsin venyttelemällä ja välillä lämpökuivaamalla. Turkista pehmitetään niin kauan kunnes se on pehmeä ja valkoinen. mikäli haluaa oikein valkoista kesipuolta, siihen voi levittää ohuen peruna- tai vehnäjäuhoseoksen.

4.11. Kesipuolen voi vielä viimeistellä hohkakivellä

4.12. Pururummussa voi myös turkiksen pyörittää pehmentymään

4.13. Turkisveitsellä voi leikata reunat siisteiksi

4.14. Pintakäsittely

Turkiksen kesipuolta voi vielä pajuparkita hankaamalla muutamaan kertaan tai värjätä

Punavioletti: kokoonkeitetty paju, kokenilli, krappi, verihelttaseitikki

Keltainen: keltasipulin kuori, pihlaja, keltainen kirva

Kuviointi: pajunparkki keitetään kasaan siirapiksi, puuleimasimella painetaan kuviot

AIVOPARKIN VALMISTAMINEN:

Sekoita kattilassa:

2 dl kylmää vettä

yhden poron aivot (tuoreet/pakastetut)

Anna lämmetä, älä keitä

Sekoita sauvasekoittimella

Lisää:

½ dl rypsiöljyä (½ dl traania, hyljeöljyä)

1 dl oliiviöljyä

3 rkl mäntysuopaa

Jatka sekoittamista, jotta kaikki aineet menevät sekaisin

Anna kiehua miedolla lämmöllä 10 – 15 min

Seoksen kuuluisi olla hieman paksua. Lisää mäntysuopaa tarvittaessa

RASVAPARKITUSSEOS KANANMUNANKELTUAISELLA:

1 dl oliivi/rypsiöljyä

1 munankeltuainen

3 rkl mäntysuopaa

ei vettä / ei keitetä

Tarkista seoksen rakenne!

KALANNAHAN PARKITUSOHJEITA

Saija Lehtonen ja Helena Nousiainen

Julkaistu kirjassa: POUKAMA - Uutta luovaa kalastuskulttuuria, Maahenki Oy 2014. Maaseudun sivistysliitto

Kalannahan luonnonmukainen parkitus kasviparkkiaineella

Kalannahkoja saa tietenkin itse kalastamalla, mutta niitä voi kysyä myös kalakaupoista tai suoraan kalastajilta. Kalasta nyljetty tai irti fileoitu raakanahka pilaantuu helposti; jollei parkitusta aloiteta muutamana tunnin kuluessa, nahka täytyy säilöä. Nahan säilytysmenetelmiä ovat pakastus, suolaus ja kuivatus. Pakastaminen on ylivoimaisesti helpoin ja toimivin kalannahkojen säilöntävaihtoehto, vaikka toki myös suolaus on mahdollista. Sen sijaan kuivatus sopii huonosti kalannahan säilömiseen, koska kuivatettua nahkaa on vaikea saada enää parkkiaineita vastaanottavaan tilaan. Tuore nahka kannattaa laittaa pakastimeen muovipussissa tai rasiassa, johon on lisätty hieman vettä – näin estetään jäätyneen nahnan kuivuminen ja murtumiset. Pakastimessa nahat säilyvät hyvin ja voivat odottaa parkitsemista kauankin, tarvittaessa jopa kolme vuotta. Nahassa oleva rasva alkaa kuitenkin härskiintyä myös pakastimessa; prosessi vain etenee hitaammin. Samaan pussiin voi laittaa useampiakin nahkoja, mutta ne täytyy aikanaan myös sulattaa ja parkita samalla kertaa. Siksi on parempi pakastaa vain muutama nahka samassa pussissa. Pussin päälle kannattaa merkitä, mitä se sisältää. Pakastetut nahat sulatetaan kylmässä vedessä. Suolaukseen sopii hyvin tavallinen merisuola. Suola imee itseensä nahan kosteutta ja estää bakteerien toimintaa. Suolattavat nahat laitetaan astiaan, jonka pohjalla on kerros merisuolaa. Tämän jälkeen kerrostetaan astiaan vuoronperään suolaa ja nahkoja niin, että nahat jäävät aina kauttaaltaan suolan peittoon. Suolassa nahat säilyvät kauan. Ennen parkituksen aloittamista suolattuja nahkoja liotetaan kylmässä vedessä ja vesi vaihdetaan muutama kertaan, kunnes se ei ole enää suolaista.

Parkitusaineiden hankinta ja käsittely

Parkitustapoja ja -aineita on lukuisia, mutta artikkelissamme esittelemme pajuparkin, joka on Suomessa vanhastaan käytetty, perinteinen kasviparkitusmenetelmä. Toki voi kokeilla myös muiden puiden kuoria. Käyttökelpoisia, läheltä saatavia kasviparkkeja ovat pajun ohella esimerkiksi kuusi, tammi, koivu ja leppä. Puiden lisäksi myös eräissä muissa kasveissa sekä sienissä on parkkihappoja. Uutetun liemen vahvuus ja väri vaihtelevat puu- ja kasvilajeittain. Jokaisesta kasviparkitusaineesta ja eri kokeiluista tulee hieman erilainen lopputulos. Paju sisältää monien muiden kasvien ohella parkkihappoja ja fenolisia ainesosia, jotka pystyvät sitoutumaan nahnan valkuaisaineisiin ja näin parkitsemaan nahkaa. Pajusta parkitsemiseen käytetään eniten näitä aineita sisältävä kuori.

Kuorten kerääminen

Puiden kuoria voi hankkia keräämällä suoraan luonnosta tai kyselemällä sahoilta kuorijätettä. Kuusen- ja koivunkuorta voi etsiä maasta metsä- työmailta tai halonhakuupaikoilta. Pajunkuori irtoaa helpoiten keväällä, ensimmäisten lehtien puhkeamisaikaan. Silloin kuoreissa on myös eniten parkkihappoa. Oksat ja rangat kannattaa katkaista ja siirtää parempaan maastoon kuorittaviksi. Katkaisemiseen sopivat oksakset, vesuri, leuku tai kirves. Kuorimiseen voi käyttää apuna puukkoa, jolla ensin viilletään oksan ympäri viilto ja saadaan näin kuori irtoamaan. Kuoret revitään irti pitkinä suikaleina ja toimitusta autetaan tarvittaessa puukolla. Paksumpien rankojen kuorimiseen voi käyttää kaarevateräistä kuorimarautaa.

Kuivatus ja säilytys

Kuoret kuivatetaan ilmastavasti suojatussa paikassa. Kuoret vievät vähemmän tilaa ja ovat helpommat keittää myöhemmin, jos ne silputaan pienemmäksi. Vastakuoritut kuoret voi kuivata levittämällä ne ilmastavasti ohuehkoksi kerrokseksi lattialle tai jollekin tasolle. Jos kuoria on paljon, niitä on hyvä

käännellä kuivumisen aikana, etteivät ne pääse homehtumaan. Kun kuivaat kuoret hyvin, sinun ei tarvitse käyttää kuorta saman tien parkkiliemen keittoon. Kuivattuja kuoria voi säilyttää vuosia esimerkiksi paperipussissa tai kangassäkissä, kunhan ne suojataan kosteudelta. Kuivana säilyttäminen ei huononna lainkaan kuoren parkitsemiss ominaisuuksia – pikemminkin päinvastoin. Sanotaan nimittäin parkkiaineen väkevöityvän ajan mittaan, ja ainakin kuivatuista kuorista irtoaa enemmän väriä kuin tuoreista.

Parkin uuttaminen eli parkkiliemen keitto

Parkkiaineet täytyy uuttaa veteen ennen parkitusta. Kuivista tai tuoreista kuorista keitetään eli uutetaan vahva parkkiliemi. Kuoria keitetään teräskattilassa tai keittopadassa. Rauta- tai alumiinikattilaa ei suositella, sillä niistä irtoaa metallia, joka aiheuttaa värjäytymisiä.

Kattila täytetään kuorilla ja vettä lisätään niin, että kuoret peittyvät. Lientä keitetään noin tunti kannen alla. Tämän jälkeen kuoret poistetaan liemestä tai siivilöidään neste erilliseen astiaan jäädytystä, käyttöä ja säilytystä varten. Samoja kuoria voi keittää 3–4 kertaa. Keittoajasta ja -kerrasta riippuu, kuinka vahvaa parkkiliemestä tulee. Liemen vahvuuden näkee katsomalla sen tummuutta ja värisävyä. Lientä voi myös maistaa – kokemuksen kautta oppii tuntemaan eri vahvuisten liemien maun. Vahvuuksia voi tasoittaa sekoittamalla liemet keskenään tai käyttämällä parkituksen alkuvaiheessa veteen sekoitettua laimeampaa lientä. Liemi kannattaa käyttää saman tien, mutta sitä voidaan tarvittaessa myös säilöä parin viikon ajan muovi- tai lasiastioissa ja mieluiten kylmässä (esim. jääkaapissa).

Tarvikkeet:

Muoviastioita tai pulloja liemien säilytykseen

Astia parkitukseen (1–5-litrainen kannellinen astia)

Teräskattila parkkiliemen valmistukseen

Siivilä

Puukko

Sakset

Leikkuulauta tai sanomalehtiä työpöydän suojaksi (puukapula pehmitukseen)

Materiaalit:

Pajun kuorta (myös kuusi, leppä, tammi ja koivu käyvät parkkiliemen jatkeeksi)

Kalan nahkoja (tuoreita tai pakastettuja, 1–6 kpl – ei kannata aloittaa liian suurella määrällä!) Astianpesuainetta

Kasviöljyä (esim. rypsi-, oliivi- tai kookosöljyä)

Parkituksen Työvaiheet

Kalannahat puhdistetaan liha- ja rasvajäänteistä kaapimalla puukolla lihapuolelta. Tämä tärkeä työvaihe kannattaa suorittaa huolella, koska nahkaan jäävä kalvo saattaa estää parkkiaineiden tunkeutumisen nahkaan. Työskentele rauhallisesti, jottei nahkaan tule reikiä. Evät voi halutessaan poistaa saksilla. Matteen nahka kannattaa halkaista mahan puolelta, alhaalta ylös kurkkuun päin. Tiukassa olevat suomet voi jättää nahkaan, sillä ne irtoavat parkkiliemessä tai viimeistään pehmitysvaiheessa. Seuraavaksi otetaan astiallinen kylmää vettä, johon lisätään reilu loraus astianpesuainetta. Nahat pestään hieromalla niitä käsin, jolloin voi samalla varmistaa, että limaisuus lähtee kalasta. Nahkoja voi liottaa pesuainevedessä puolesta tunnista tuntiin. Pesty nahka huuhdellaan huolellisesti kylmällä vedellä. Huuhteluvesi vaihdetaan niin monesti, ettei se enää vaahtoa pesuaineen vaikutuksesta. Tämän jälkeen uuteen astiaan valmistetaan laimea parkkiliemi (n. ¼ vahvaa, jäädytettyä parkkilientä ja ¾ kylmää vettä), ja pestyt nahat

upotetaan siihen. Jos nahat laittaa alussa liian vahvaan parkkiliemeen, niiden pinta parkkiintuu liian nopeasti eikä päästä parkkiaineita nahan sisempiin kerroksiin. Kannattaa myös huolehtia, ettei nahan alle jää ilmataskuja, koska nahka ei parkkiudu sellaisista paikoista. Astiaa tulee säilyttää viileässä, alle 20 asteessa (esim. jääkaapissa). Ensimmäisen viikon aikana parkkiliemi vaihdetaan päivittäin uuteen. Myöhemmin riittää, että astiaan lisätään vahvempaa parkkilientä, jota jatkossa vahvennetaan asteittain. Vahvuutta seurataan parkkiliemen väristä. Samalla varmistetaan, ettei liemi haise pahalle ja pilaannu. Mikäli näin kuitenkin pääsisi käymään, vaihda liemi ja huuhtelee nahkoja nopeasti kylmän veden alla. Nahkoja on hyvä liikutella ja oikoa parkkiliemessä parkkiliemen vaihdon ja vahventamisten välissäkin, mutta ainakin näiden toimenpiteiden yhteydessä. Viimeiset viikot nahat voivat olla pelkässä vahvassa pajuparkissa ilman lisättyä vettä. Nahat ovat valmiit 3–6 viikon kuluttua. Parkitus aika riippuu nahan koosta ja paksuudesta, parkkikasvusta sekä parkituslämpötilasta. Nahan parkkiintumisen etenemistä voi testata muodostamalla nahasta pienen taitoksen tai pussin ja puristamalla sitä. Jos liemi ja ilmakuplat virtaavat puristettaessa nahan läpi, nahka on parkkiintunut hyvin myös sisältä ja on valmis. Voit myös leikata nahasta palan ja tarkastaa leikkuupinnan poikkileikkauksesta, onko sisempi kerros huomattavasti vaaleampaa kuin pinta. Mikäli näin on, anna nahan parkkiintua vielä lisää.

Pehmitys

Nahat nostetaan pehmitysvaiheessa kuivumaan. Niiden voi antaa kuivua vapaasti levittämällä ne esimerkiksi pöydälle tai ne voi kiinnittää nitojalla tai nuppineuloilla styrokseen, pahviin tai puulevyyn. On parempi antaa nahkojen kuivua hitaasti, sillä silloin pehmittäminen on helpompaa. Kuivumista ei kannata nopeuttaa ylimääräisillä lämmönlähteillä. Pehmitys kannattaa aloittaa, kun nahat ovat vielä hieman kosteita. Nahka on sopivan kuiva silloin, kun se näyttää vielä tummalle, mutta vaalenee venytettäessä. Parkituksen alussa nahasta pestiin kalan omat rasvat pois, koska ne pilaantuvat herkästi. Pehmityksen yhteydessä nahkaan voi hieroa hieman kasviöljyä korvaamaan kalan omia rasvoja. Kaikenlaiset ruokaöljyt sopivat tarkoitukseen. Käytettävä öljyalaatu vaikuttaa valmiin nahan väriin. Esimerkiksi oliiviöljy tummentaa nahkaa, kun taas kookosöljyllä nahka jää vaaleammaksi. Nahkaa pehmenetään käsissä hieromalla, venyttelemällä ja rutistelemalla. Mekaanista pehmitystä jatketaan kunnes nahka on täysin kuiva. Tähän voin mennä puolesta tunnista pariin tuntiin, riippuen nahan- ja ilmankosteudesta. Pehmityksen apuvälineenä voidaan käyttää puukapulaa, pöydän reunaa, tuolin selkämystä tai mitä vain sopivaa reunaa.

Kalannahka on kaunis ja vivahteikas jo ilman erillistä värjäystäkin. Kasviparkitusmenetelmissä kuorista saadut parkkiaineet eli tanniinit värjäävät nahan kauniin ruskeansävyiseksi. Toisilla menetelmillä, kuten alunaparkituksella, saadaan aikaan vaaleampaa nahkaa. Luonnonmukaisesti parkittuun ja myrkyttömään kalannahkaan sopivat parhaiten luonnon omat väriaineet.

Kasvivärjäys

Luonnosta on löytynyt jo tuhansia vuosia upeita värejä lankoihin ja kankaisiin. Kasvivärit on helppoa saada tarttumaan villaan ja silkkiin, mutta joitakin samoja menetelmiä ja väriaineita voi kokeilla myös nahan värjäämiseen. Nahka ei kestä korkeita lämpötiloja, kuten esimerkiksi villalangat, joita värjätään usein keittämällä. Nahkaa ja kalannahkaa pystyy kuitenkin värjäämään kylmävärjäysmenetelmällä. Kasvivärjäys tehdään heti parkituksen jälkeen, ennen pehmitystä.

Teolliset synteettiset väriaineet

Nahan värjäämistä voi kokeilla synteettisillä väriaineilla, kuten puun värjäämiseen tarkoitetuilla petsillä, kangasväreillä tai nahan värjäämiseen tarkoitetuilla narviväreillä. Tällöin värjäys tapahtuu, kun nahka on pehmitetty ja kuivattu. Narviväri tai petsi hierotaan nahan pintaan sienellä tai strasselilla. Nahan annetaan kuivua, jonka jälkeen ylimääräinen irtoava väri voidaan hieroa puuvillakankaan palaan. Teollisesti on myös mahdollista työstää kalannahkaa esimerkiksi folioimalla.

KALANNAHAN PARKITUS- MENETELMIÄ

Sirpa Juusola / Kalannahan parkituskurssi syksy 2014 Toivoniemessä

KASVIPARKITUS työvaiheet:

Suolavesi

Pakastetut kalannahat sulatetaan suolavedessä, n. 25 % muutaman tunnin tai vuorokauden ajan

Suolavesi olisi parasta tehdä keittämällä vesi ja suola ja jäähdyttämällä liemi

Puhdistus

Kalannahat kaavitaan esim. maalinpoistokaapimella tai pöytäveitsellä tai kaapimella varovasti, mielellään niin että päällimmäinen ristikudos (valkea kalvo) jää kaavittavaan lihaan kiinni. Varo rikkomasta nahkaa.

Kaavinnan jälkeen nahat pestään useaan kertaan hyvin rasvaa irrottavalla pesuaineella (fairy).

Veden tulisi olla alle 20 asteista.

Mateen voi myös laittaa Sinol-veteen tunnin ajaksi puhdistumaan

Mateen suomut voi tässä vaiheessa poistaa esim. kynsiharjan avulla

Mikäli ei halua kalkita nahkaa esim. made, niin hypätään suoraan piklausvaiheeseen

(Kalkitus)

Jos haluaa säilyttää kalannahan omaa pigmenttiä mahdollisimman paljon tai tehdä mahdollisimman luonnonmukaista nahkaa, niin silloin on syytä välttää nahan kalkitsemista.

Lohennahalle sopii kalkitus

Sekoita 2-3 % sammutettua kalkkia kalannahan painosta enintään 20 asteiseen veteen ja laita nahat lie-
meen. Sekoittele useasti, ja anna olla n. vuorokauden kalkituksessa

(Puhdistus)

Huuhtelee ja suomusta lohi seuraavana päivänä varovasti, huuhtelee ja laita kylmään veteen likoamaan pariksi tunniksi.

(Kalkinpoisto)

Nahan sisältä täytyy kalkki saada pois ja turvonnut kala takaisin alkuperäiseen muotoon.

Huuhtelee ja purista mekaanisesti kalanahkaa, jotta kalkkia poistuu kalasta jatka kalkinpoistoa piklauksella

Piklaus

Kalannahan piklaukseen soveltuvat parhaiten muurahaishappo (AIV), maitohappo tai etikkahappo.

Jotta nahan turpoaminen loppuu, aloitetaan piklaus sekoittamalla nahat suolaveteen. Suola tulisi olla täysin liuennut veteen (n. 6% liemestä) ja nahat laitetaan vähintään puoleksi tunniksi liemeen. Liikuttele nahkoja suolaliemessä. Ota nahat pois suolaliemestä ja lisää happo (2% kalannahan painosta). Sekoita ja laita nahat takaisin liemeen 24-48 h ajaksi.

Paju- ja kasviparkitus ei välttämättä tarvitse piklausta, jos laitat ennen kasviparkitusta nahat happolie-
meen, muista suolakäsittely ennen, muuten nahka turpoaa pilalle!

Parkitus

Kalannahan voi kasviparkita, rasvaparkita, virtsaparkita tai käyttää yhdistelmäparkkia

Kasviparkitus

Kasviparkitukseen käy perinteinen pajunparkkiliemi, mimosa ym. kasviparkit. Aloita piklauksen jälkeen miedossa suolatussa parkkiliemessä. Jatka parkitusta lisäten uutta parkkiliemettä kunnes nahka on läpi-
parkkiintunut. Parkitus saattaa kestää useita viikkoja.

Virtsaparkitus:

n. 2,5 dl virtsaa

n. 2.5. dl vettä

n. 0,5 dl ruokaöljyä

n. 1 tl mäntysuopaa

Sekoita liemi ja lisää kalannahka lasipurkkiin ja kansi päälle, liikuttele usein, anna parkkiintua 12-48 h

Pese useita kertoja mäntysuopavedellä ja valuta kunnolla ja tee nihkeän kuivalle nahalle jälkirasvaus

Rasvaus

Jotta nahasta tulisi kestäväää ja pehmeää, se täytyy rasvata uudelleen.

Nahan tulisi olla sopivassa kosteustilassa, jotta rasva imeytyy nahan sisälle. Jos nahka on kuivunut liota se.

Märät nahat on syytä valuttaa tai puristaa niin kuiviksi, että ne imevät hyvin rasvaa itseensä.

Jälkirasvausseos (neljälle)

0,5 dl vettä

1 dl ruokaöljyä

2 kpl munankeltuainen

1 tl mäntysuopaa

Nahkaa muokataan seoksessa 5-10 minuuttia. Puristetaan ylimääräinen rasva pois. Nahka ripustetaan kuivumaan ja aloitetaan pehmitys ennen kuin nahka kuivuu liikaa. Nahan voi myös laittaa lasien väliin suoristumaan ja kuivumaan seuraavaan päivään asti ja aloittaa pehmitys sitten.

Parkitus paranee, jos nahat voivat kuivua auringonvalossa, mutta ei paahteessa

Pehmitys

Hieman kostean nihkeä nahka on helpoin pehmittää. Pehmitys tehdään mekaanisesti venyttelemällä käsin tai pehmityslautaa vasten. Jos nahka kuivuu liikaa, sitä voi kostuttaa vedellä suihkupullolla.

Viimeistely

Kalannahan pintaa voi vielä viimeistellä silittämällä, kiillottamalla, vahaamalla, värjäämällä ja eri suoja-aineilla. Luonnonmukaisen kiillotuksen voi tehdä esim. kananmunanvalkuaista hieromalla ja kiillottamalla tai hieromalla pintaa esim. oliiviöljyllä. Virtsaparkittuun ja rasvaparkittuun nahkaan voi myös kokeilla eri väriaineita.

KALAN NAHAN KASVIPARKITUS

Hanna Nore

Sopivia kaloja ovat mm. lohi, ahven, kuha, kirjolohi, siika, ankerias, made ja erilaiset merikalat

1. Säilöntä

- Pakastaminen – suosi pakastamista, säilyvät parhaiten
- Suolaus
- Kuivaminen

2. Puhdistus

- Sulata pakastetut kalat max 37 C suolavedessä
- kaavi lihasta puhtaaksi, ota päällimmäinen valkoinen verkkokerros mukaan
- suomusta rikkomatta kalan nahkaa
- pese (n. 2 dl saippuaa/fairya / 10 l vettä , max 37 C

Kasviparkituksen taika on kasvien tanniinissa, joka toimii parkintahappona. Tanniini muuttaa nahan kollageenirakennetta ja tekee nahasta jälleen ”elävän” taipuisan ja kestävä.

Tanniinia löytyy joistain juurista, hedelmistä, pähkinöistä ja kasveista. Vahvin pitoisuus tavataan puiden nilassa eli kuoren ja puun välisessä kerroksessa.

Parkkiaines tulee aina ensin kuivata. Kuivat kuoret silputaan ja keitetään pienellä lämmöllä tunnin verran, jonka jälkeen liemi otetaan talteen. Samat kuoret voidaan keittää kolmeen kertaan tai niin usein kuin parkki irtoaa.

3. Parkinta:

1. viikko

- Aloita laimealla seoksella ½ vettä ja ½ parkkia

2. viikko

- Ota puolet vanhasta liemestä pois. Kaavi kalat kevyesti lihapuolelta
- Lisää 1 osa vettä ja 2 osaa parkkia

3. viikko

- Ota puolet vanhasta liemestä pois
- Lisää uutta parkkia

4. viikko

- Ota puolet vanhasta liemestä pois
- Lisää uutta parkkia

5. viikko

- Ota puolet vanhasta liemestä pois
- Lisää uutta parkkia

6. viikko

- Ota puolet vanhasta liemestä pois
- Lisää uutta parkkia

Kasviparkitusta nahasta tulee jämää ja sään kestävä. Pidä huoli, että nahat pysyvät koko ajan pinnan alla. Parkin tulee TUOKSUA HYVÄLLE koko prosessin ajan.

Lopuksi huuhtelee nahat, kuivaa ja pehmitä mekaanisesti. Ota hieman oliiviöljyä käsiisi pehmitysvaiheessa, sillä tanniini kuivattaa nahkaa. Nahka on hyvä pakastaa pehmityksen välissä – tällöin voit pitää tauon!

RASVAPARKITUS KALANNAHALLE

(n. 4-5:lle lohen nahalle)

Hanna Nore

1 dl oliivi/rypsiöljyä

1 kananmunan keltuainen

1 tl mäntysuopaa

Hiero nahkaa 10-15 min ja imeytä rasva nahkaan

Kuivaa ja venyttele

Kypsytä nahkaa kuivana vähintään 1 vuorokausi

Pehmityspesu

1 dl mäntysuopaa/10 l vettä

Kuivaa, samalla pehmenä öljyn kera kunnes täysin kuiva

Nahan voi tämän jälkeen värjätä, jonka jälkeen uudelleen pehmitys

Rasva- ja virtsaparkitusta nahasta ei tule lähellekään yhtä kestävä kuin kasviparkitusta nahasta, mutta voi käyttää koristeisiin ja tereisiin.

